

MIRA KOLAR

MJESTO IVANA KUKULJEVIĆA SAKCINSKOG U HRVATSKOJ POVJESNICI I POLITICI S POSEBNIM OSVRTOM NA SENJ

Mira Kolar
Filozofski fakultet
HR 10000 Zagreb

UDK:32(497.5):949.75:929 KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI, J.
Stručni članak:
Ur.: 1999-02-05

Ugledni hrvatski povjesničar Ivan Kukuljević Sakcinski (1816.-1889.) bio je podrijetlom vezan za Senj, pa Senjani doista mogu svojatati toga uglednog povjesničara koji je prvi u Hrvatskom saboru progovorio hrvatski, tražeći i od drugih da tako rade. Tijekom života obratio je posebnu pozornost Senju, što se vidi iz ovoga stručnog članka u kojem je naglašeno njegovo značenje političara i oca hrvatske historiografije.

Ivan Kukuljević Sakcinski sam u svojem spisu *Die geschichtliche und genealogische Skizze der Familie Kukuljević aliter Bassani de Sacci* kaže da je negdje u 14. stoljeću doselila u Senj jedna grana stare mletačke patricijske obitelji po imenu Bassani de Sacci, te da je među njima bilo već u 15. st. više odličnika, što je bio razlog da su bili primljeni "in coetum verorum nobilium regni nostri Croatia", kako svjedoči povelja kralja Vladislava iz 1490.¹ Sam Kukuljević navodi da je ženidbom ili adopcijom došlo do spajanja s obitelji Kukuljević, koja je u 16. stoljeću doselila iz Hercegovine, a koja je na izmaku 17. st. već imala u Senju priznato staro plemstvo, te se u listini iz 1690. kaže za obitelj Kukuljević "jesu vsigdar od starine polag kraljevskih pravic plemeniti bili".²

¹ T. SMIČIKLAS, 1892, 3.

² T. SMIČIKLAS, 1892, 3.

Ivan Kukuljević Sakcinski rođen je u Varaždinu 29. 5. 1816., a umro je u Puhakovcu kraj varaždinskog Sv. Križa, 1. 8. 1889. Iako nije nikad živio u Senju, ipak je za senjski kraj bio posebno vezan pa je rado svraćao u Senj, a uz to je održavao dugogodišnje usmene i pismene veze sa senjskim biskupom Mirkom Ožegovićem, dopisujući se s njime dugo godina.³

Ivan Kukuljević Sakcinski odlučio se je 1832. za vojnu karijeru, iako mu je rođak ali i oficir Adalbert Krajačić iz poznate senjske obitelji pisao 26. prosinca 1832. "Da bi ja bil u tvojoj pameti, ne bi zaista išel u soldate", obrazlažući to "pervič slab jesi vu nemškom jeziku i to jako, drugač zločesto pismo imaš."⁴ Kukuljević je ipak ušao 15. siječnja 1833. u 39. regimentu, i već je 23. siječnja 1833. u tvrđavi Krems na Dunavu, gdje je potpuno svladao njemački jezik, te je prvu svoju pjesmu *An Kroatien* ispjevao 1834. na tom jeziku. Uskoro zatim nalazimo ga u Beču u carskoj gardi, a već 6. svibnja 1836. postao je časnik, putujući često u Požun (Bratislavu), gdje mu je otac bio hrvatski nuncij u velikaškoj kući, odnosno od 1836. do 1847. vrhovni ravnatelj svih škola u Hrvatskoj i Slavoniji. U Beču i Požunu bio je Ivan Kukuljević Sakcinski izložen raznim utjecajima. U Požunu se upoznao s Radom Petrovićem Njegošem i njegovim učiteljem Simom Milutinovićem, te Vukom, ali i s Ljudevitom Gajem, Matom Topalovićem i Mirkom Ožegovićem, te je utjecaj ovih drugih očito kod Kukuljevića prevladao, jer 14. prosinca 1837. Kukuljević objavljuje svoju prvu pjesmu *Tuga za ljubom* u stilu starih dubrovačkih pjesama, a ne Vukovih narodnih pjesama. Kukuljević je zapravo počeo pisati 1835., ali nakon prve pripovijesti "Jelena oder da Thal in Bednja", koju je 1836. preveo i na hrvatski jezik, pripovijesti "Horbati u Zari", a 1838. i pripovijesti "Braća" gdje se dva brata sa Zrmanje bore protiv Turaka, piše pripovijest "Pauk", koja se bavi senjskim uskocima, napisana prvo na njemačkom jeziku, pa prevedena na hrvatski.⁵

Ivana Kukuljevića je 1840. kraljevska garda premjestila u Milano, što mu nikako nije odgovaralo. Međutim, gonjen znatiželjom, ovdje odmah počinje pretraživati milanske biblioteke u potrazi za povijesnim izvorima i knjigama, a osim toga nagovara tu Petra Preradovića da se prisjeti svoga materinjeg jezika i da piše na hrvatskom. Kukuljeviću zaokupljenom poviješću više nije odgovarao vojnički život, pa moli 1841. oca da podrži njegovu odluku o izlasku iz vojske, te da mu pomogne da se zaposli kao bibliotekar u zagrebačkoj biblioteci, s čime se otac nije složio. Međutim, odluka Ivana

³ Ovo dopisivanje se čuva u Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

⁴ T. SMIČIKLAS, 1892, 5-6.

⁵ I. KUKULJEVIĆ, II, 53.

Kukuljevića o izlasku iz vojske bila je konačna. On dobiva 11. studenog 1842. otpust iz vojne službe te je imenovan začasnim juratorom Zagrebačke županije. Njegova nazočnost u Zagrebu odmah se odrazila na brojnim pjesmama i prinosima u Gajevoj *Danici*. Sada više ne piše prvo na njemačkom da bi onda te stvari preveo na hrvatski, već piše na hrvatskom, zadnji spis, pisan prvo na njemačkom jeziku i onda preveden na hrvatski, bio je "Put u Primorje" otisnut u *Danici* 1842. godine.⁶

To je i vrijeme kada je Kukuljević došao do spoznaje da se protiv sve intenzivnije mađarizacije Hrvati mogu i moraju boriti uvođenjem hrvatskog jezika u škole i urede na području Hrvatske i Slavonije, kao što to rade Mađari s mađarskim jezikom. Kukuljević je napisao u članku koji se Gajeve *Narodne novine* nisu usudile objaviti i koji je objavio Kukuljevićev biograf Tadija Smičiklas sljedeće: "Horvati! Kad ćemo prestati jednom od tudjina pomoći tražiti? Kad ćemo toliko gizdosti imati, da si i sami pomognemo? Da ne čekamo kao mala dečica pomoći i podpore od drugih? Nikad prije nego onda, kad ćemo se svi u duhu sjediniti, kad ćemo u *Horvatskoj Horvati biti s dušom i s tēlom - ali na skorom moramo to biti, jer drugačije prestat ćemo biti*. Mi smo sve još u domovini našoj tudjinci, naselnici. - U javnom životu vlada latinština, u društvenom nēmčina i u nama još uvijek nema nas. Nekoji žele i s trećim tudjim elementom se sjediniti. Ima li zaista u nama ili bolje reći u nekojih od nas tako malo narodnog ponosa, *da mislimo da jezik naš, koj je već u prastaro vreme izobražen bio, toliko nevrēdi, da se u državne poslove, da se u javni život uvede?* Čujem na to nekoje od pērvih glavah odgovoriti: "*Čekajmo bolja vremena!*" Zar od tudjinca? Istoria čitavog svēta neuči nas, da je i koj narod prostodušno i bez interesa tudjeg naroda podignuo i sretni učinio kao naroda to jest, da mu nije, ako ga je bogatim i izobraženim učinio, sve ono uzeo, što ga je činilo narodom. - Pitanje je, i to pitanje mora se naskoro rēšiti: Hoćemo li mi kao Horvati, kao narod u buduće živiti ili kao prilomak (appendix) koga drugog naroda? Hoćemo li mi u našoj šumi kao lav ponosito hoditi ili kao rep od lava po zemlji se vući? O gnjusna misao za Horvata! ali još gnusnije, ako koji Horvat takovu želju u sebi goji! Za nas neima spasenja, dok se nepokažemo u slici, u kojoj se pokazati moramo. Netreba nam se nikakvim nibušom skrivati. Neima spasenja, *dok se nepokažemo u Hrvatskoj kao Horvati, u svētu kao Slavjani, a drugoj našoj braći jugoslavjanskoj kao Iliri i dok neuvedemo u naša usta naš materinski glas*. Neka viču protivnici slavjanskog imena, neka viču oni, koji u budućnost negledaju i samo se u sadašnjosti nasladjivaju. Nije treba čekati da budu zlata vremena došla, da budu draga kamenja s neba dolē padala

⁶ *Danica*, 1842, br. 13. i 14.

Ivan Kukuljević Sakcinski

Sl. 1. Ivan Kukuljević Sakcinski

Ivan Kukuljević Sakcinski bio je jedan od najvjernijih branilaca hrvatskog jezika, ali i kulture i povijesti. Kada je god mogao, putovao je Hrvatskim primorjem i Dalmacijom, skupljajući narodno blago, odnosno po Italiji, skupljajući povijesne dokumente, glagoljske i ćirilске rukopise. Godine 1843. boravio je u Senju radi glagoljskih spomenika, a te je dokumente, i dokumente koje je svećenik Ivan Fiamin donio 1859. Kukuljeviću, iskoristio poznati proučavatelj kulturno-povijesnog života Like, Krbave, Gorskog kotara i Hrvatskog primorja Mile Bogović pišući svoj rad o hrvatskim glagoljskim spomenicima.⁹ U Kukuljevićevoj pismohrani našli su se i statuti mnogih gradova, među kojima i statut grada Senja i Krka.¹⁰

i pečeni golubovi u naša usta letjeli i da ćemo tada moći upeljati domorodni naš jezik. Nevjerujte im! *Sada ili nikada jezik i savēništvo (consilium)*".⁷

To što je Kukuljević napisao 1842., izrekao je u Županijskoj skupštini 11. travnja 1843. i u Saboru 2. svibnja 1843., kada je rekao: "Mi smo malo Latini, malo Nēmcī, malo Talijani, malo Magjari i malo Slavjani a ukupno iskreno govoreć nismo upravo ništa. Mrtvi jezik rimski, a živi madjarski, njemački i talijanski, to su naši tutori, živi nam se groze, mrtvi nas drži za grlo, duši nas i nemoćno nas vodi i živim predaje u ruke." Posljedica toga je njegov govor u Hrvatskom saboru 23. listopada 1847., nakon kojega je hrvatski jezik proglašen zakonskim člankom X. javnim jezikom u Hrvatskoj.⁸

⁷ T. SMIČIKLAS, 1892, 20-21. Kukuljević je ovaj članak uputio *Narodnim novinama* 20. ožujka 1842. iz Varaždina, a budući da se nalazi u Kukuljevićevoj pismohrani, vraćen mu je očito neobjavljen natrag.

⁸ I. KUKULJEVIĆ, II, 1862, 306.

⁹ M. BOGOVIĆ, 1998, 1-134; T. SMIČIKLAS, 1892, 51.

¹⁰ T. SMIČIKLAS, 1892, 55.

U tom je vremenu učenja i spoznavanja nastao i Kukuljevićev članak "Pirni običaji oko Senja", koji je pisan koncizno, pregledno i jasno i koji se ovdje objavljuje kao prilog zbog nevelikog opsega, a ipak kao primjer Kukuljevićeva rada.¹¹

Od 1845. Ivan Kukuljević je veliki sudac županije varaždinske, ali to ga nije spriječilo da se upusti u veliku borbu 1848. za prava i slobode hrvatskog naroda. Bojeći se da će u borbi mađarskog naroda za samostalnost Hrvati loše proći, on istog dana kada je Palatin povjerio ludbreškom grofu Bathyanju sastav ugarskog ministarstva traži pred zastupstvom grada Zagreba da se sastavi delegacija koja će se u Beču boriti i za prava Hrvata jer "Moja gospodo, koji od tuste pečenke, kad se ona medju puk baca, što god dobiti želi, mora imati hitre ruke i hitre noge, jer mu drugač ostanu oglobljene kosti."¹² Bio je to početak hrvatskog pokreta 1848. Već 25. ožujka 1848. proglašen je barun Josip Jelačić banom u Ilirskoj dvorani, nakon čega je Kukuljević odnio na čelu brojne delegacije "narodna zahtijevanja" u Beč. Njegova je uloga u 1848. velika i svakako vrlo zanimljiva. Jelačić je imao u njega veliko povjerenje imenujući ga članom Banskog odbora za zemaljsku obranu i predstojnikom za nastavu u Banskom vijeću, a također i arhivarom, zaduživši ga da vrati u Hrvatsku one spise konfisciranih dobara koji su pod carem Josipom II. odneseni u Budim i pohranjeni u komorskom arhivu, koje je opet preselio u Budimpeštu ban Khuen Hedervary 1885. izazvavši time reakcije Senjanina Josipa Gržanića.¹³

Kukuljević se žestoko protivio prihvaćanju Oktroiranog ustava koji je car proglasio 7. ožujka 1849. Uzalud Kukuljević opisuje tragičnost tog događaja u pismu banu Jelačiću 9. kolovoza 1849., pišući da priznanje tog ustava znači odricanje "našega neposrednoga upliva u Bosni i Srbiji: odrekli smo se težnje za sjedinjenjem naših slavjanskih susjeda u Dalmaciji, Istri, Kranjskoj itd., koji su jedino zato hlepili za našim savezom, jer su njeku jakost i silu u nama vidili".¹⁴ Međutim, Jelačić nije poslušao ove savjete, pa je u idućih deset godina Hrvatska bila izložena snažnoj germanizaciji, a istodobno je njezin ugled toliko oslabio da je njezinu ulogu središta južnih Slavena mogla postupno sve više i sustavnije preuzimati sve samostalnija i jača Srbija, što je imalo nesagledive posljedice za sve slavenske narode na jugu Europe do danas. Ono čega se bojao i Metel Ožegović, tj. da će bečka vlada pretpostaviti Mađare Hrvatima, to se i desilo 1867., kada je sklopljena s Austro-Ugarskom nagodba i kada su Hrvati prepušteni Mađarima da se s njima nagode posebnom nagodbom.

¹¹ *Danica*, 1845, br. 12, 47-49.

¹² T. SMIČIKLAS, 1892, 33-34.

¹³ I. KUKULJEVIĆ, 1885, 1-15; M. KOLAR, 1995, 267 i 279.

¹⁴ S. MIRKOVIĆ, 1861, 51-52.

Duboko razočaran, Ivan Kukuljević Sakcinski posve se povlači od politike, ali ne i od povijesno-kulturnog rada. On je utemeljio 1850. u Zagrebu "Društvo za povjestnicu jugoslavensku", izdajući od 1851. do 1875. i časopis *Arhiv za povjestnicu jugoslavensku*, od kojega je izašlo dvanaest svezaka.¹⁵ Vrlo je aktivan i u Matici hrvatskoj, kojoj je bio potpredsjednik od 1851. do 1858. Tada je započeo i izdavati *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, nadopunivši 1863. izdanu *Acta croatica*, u dva navrata moleći i senjskog biskupa Metela Ožegovića za financijsku pomoć, dok mu *Monumenta Serbica* Beograd nije htio tiskati, pa je diplomatar u Beogradu i nestao.¹⁶

Bavio se i izradom *Slovnika umjetnikah jugoslavenskih*, pa je od 1858. do 1860. objavio 4 sveska na 432 stranice, ne dovršivši u potpunosti to djelo. U tu skupinu spadaju i *Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita živivši u prvoj polovini XVII vieka*.¹⁷ U 1860. je objavio i *Bibliografiju jugoslovensku, I. knjiga. Bibliografija hrvatske-tiskane knjige*, a 1857. spominje u uvodu studije *Grad Varaždin kratki nacrt s gledišta historičkog* djelo *Historički opis Hrvatske, Slavonije i Sriema sa svimi gradovi, gradinami, razvalinami, obkopi, manastiri, crkvami, crkvišći, starinami i ostalimi znamenosti*, koje djelo navodi i Wurzbach nakon direktnog kontakta s Kukuljevićem, ali to je djelo očito nadopunio i objavio netko drugi, jer pod Kukuljevićevim imenom takvo djelo ne postoji.¹⁸ Čak 1342 hrvatska natpisa sa sredovječnih ali i novovjekih javnih i privatnih zgrada objavila mu je poslije njegove smrti Dionička tiskara u Zagrebu 1891., a više od 600 *Nadpisa Istranskih sa otoci Krkom, Cresom, Osorom i Pagom* priredio je za tisak još Kukuljević, ali Jugoslavenska akademija nije za objavljivanje tih natpisa pokazala zanimanje nakon Kukuljevićeve smrti, jer da su neki objavljeni a neki netočni i dubiozni.¹⁹

Međutim, u cijelom tom poslu Kukuljević nikada nije zaboravio Senj. Zahvaljujući Jelačićevoj financijskoj pomoći, putuje 1851., po Štajerskoj, Kranjskoj, Istri, Mlecima i otoku Krku, a 1854. ponovno putuje u Dalmaciju, boraveći i na Kvarnerskim otocima, Zadru, Dalmatinskoj zagori, Primorju, pa vjerojatno i u Senju. Dvije godine kasnije opet ogleda sva mjesta u Primorju, produživši za Dalmaciju, odakle se prevezao brodom u južnu Italiju i preko Mletaka vratio kući. U 1858. putovao je i Bosnom, iskoristivši trgovačke veze

¹⁵ J. ŠIDAK, 1972-1973, 9.

¹⁶ T. SMIČIKLAS, 1892, 58 i 60.

¹⁷ *Akriv*, IX. 1868. i X. 1869.

¹⁸ WURZBACH, 1865, 13, Kukuljević. Svakako je taj rukopis imao u rukama Vinko Sabljar, koji je 1866. objavio *Mjestopisni rječnik*, a vjerojatno ga je rabio i Emilije Laszowski.

¹⁹ J. ŠIDAK, 1972-1973, 9.

Ambroza Vraniczanija u Bosni. U zabavniku *Leptir* objavljuje 1860. studiju "Grad Senj".²⁰

U 1861. Kukuljevića je ban Josip Šokčević imenovao za velikog župana Zagrebačke županije. U tom položaju izrekao je u Saboru misao da zemlju treba urediti kao "ustavnu i slobodnu federaciju". On vjeruje da će se sada pitanje Hrvata u Monarhiji riješiti pravedno. Pokreće 14. svibnja 1864. dnevnik *Domobran* i u uvodnom članku piše: "Nedajmo upropastiti Austriju, jer je mi trebamo za sebe, ali ova Austrija treba da bude za sve narodnosti ravnopravna".²¹ Kukuljević je zapravo trebao predsjedavati Hrvatskim saborom 1865. jer je bio banski namjesnik, no Šokčević je sam preuzeo predsjedavanje, pa je time Kukuljevića riješio velike brige. Kukuljevićevo govori u tom saboru 27. studenog 1865. i 9. veljače 1866. pokazuju da nije bio spreman ni za kakav kompromis s Mađarima. Dakako da je nakon sklapanja Hrvatsko-Ugarske nagodbe, koja je proglasila uređenje protiv kojeg se tako žestoko borio, Kukuljević bio skinut s dužnosti velikog župana i umirovljen s 800 forinti mirovine.²² Nakon toga ponovno se potpuno posvećuje izdavanju *Arkiva za povjesnicu*, te sveske od 1867. do 1875. uređuje gotovo sam, napušten od onih koji su se radi zaposlenja uključili u novi upravni sistem. Živi dosta teško, pa je (ne želeći napustiti izdavačku djelatnost) morao prodati i svoje dobro Tonimir i smjestiti se na imanju Puhakovec kod Sv. Križa. U tom je vremenu objavio i monografiju *Glasoviti Hrvati prošlih vjekova. Niz životopisa* (Zagreb, 1886.), ali i tekstove u *Fotografskim slikama iz Dalmacije, Hrvatske i Slavonije* Ivana Adama Standla (I. knjiga, Zagreb, 1875.), gdje je među devet gradova objavio i prikaz grada Senja, nadopunivši svoj raniji tekst o Senju koji je objavljen u *Leptiru* i u *Mittheilungen*,²³ odnosno u sveščiću *Njeke gradine i gradovi u Kraljevini Hrvatskoj* koji su objavljeni 1870. Zanimljivo je da Kukuljević (iako on trideset godina upotpunjava svoje spoznaje o Senju) ipak nikada nije izradio cjelovitu studiju s potrebnim znanstvenim aparatom, ali su njegovi radovi ipak korisni prilozi povijesti Senja, čija je povijest - kako to potvrđuje veliki broj Glavičićevih *Senjskih zbornika* - vrlo bogata i zanimljiva stručnjacima raznih struka.

Bilo bi zanimljivo objaviti sve Kukuljevićeve radove i napise o Senju. No bio bi to prevelik financijski trošak, pa sam se stoga odlučila samo na objavljivanje svatovskih običaja u Senju koje je Kukuljević zabilježio na svojem prvom putovanju tim područjem. Iz njega se vidi strpljivost, potpunost

²⁰ *Leptir*, 2, 1860, str. 138-208.

²¹ *Domobran*, 14.V. 1864. - Uvodnik.

²² T. SMIČIKLAS, 1892, 73.

²³ *Mittheilungen*, 1858, III. sv.

pa i danas nenadmašena skribendnost ovoga našeg uglednog historiografa koji je usprkos određenoj kritici svojih kolega nezaobilazan u hrvatskoj povjesnici. Iako su ne samo J. Šidak već i drugi povjesničari kritizirali Kukuljevića zbog oskudnoga znanstvenog aparata, on ipak donosi mnoštvo podataka koji se uvijek mogu upotrijebiti, jer ih isprave gotovo uvijek potvrđuju. A vrijeme u kojem je Kukuljević stvarao, bilo je izrazito nepovoljno, te je njegov doprinos hrvatskoj povjesnici danas nemjerljiv i vrlo dragocjen, jer su mnogi spomenici i spisi u međuvremenu i nestali.

Prilog 1.

Članak Ivana Kukuljevića Sakcinskog iz 1845. o svatovskim običajima u Senju i okolici (*Danica*, 1845, br. 12, str. 25-26).

PIRNI OBIČAJI OKOLO SENJA

Iz ustih naroda
od
Ivana Kukuljevića Sakcinskoga,

U vazmu idu djevojke i momci u Senj, gdje kolo igradu, (matere neidu tamo, gdje igradu kolo). Koj nezna pjevati, neprimadu ga u kolo, i pri ovoj zgodu, koj kani oženit se, ugleda djevojku.

Na duhovo ili na tjelevo, poslie kola, momak izvede djevojku iz kola van, i pita ju: hoće li ga uzeti? Onda ako ona reče: "da neće", druge njezine rodice nagovaradu ju, da uzme. Ako privolji, dade joj momak *jabuku*, u koju po mogućnosti po pet, deset ili više forintah metne, i onda idu k njezinoj kući i objave tamo otcu i materi, da su djevojku izprosili. Onda opita otac i mater nju, je li zadovoljna. Na što ona odgovori: "Ako ste vi zadovoljni i ja sam!" Ako li nisu oni zadovoljni, onda ni ona neće, i poda jabuku i novac nazad; a ako privolje otac i mater, govore njoj: "ako bi ti odstupila od ovog momka, tako moraš duplo obilježstvo (dar momka) vratiti." Onda ona ide u škrinju svoju, i njemu (momku) dade po dva rubca i po dvoju obuću. Ako on otca ima i mater, šalju po nje, i kažu: da se ovo dvoje jučer zagledalo. Ako li nije otca i matere, tako je brat ili stric i strina, i kažu njima: da nebi bilo potlam smutnje; jer ako koja stranka ostavi, ili po kojoj smutnja izadje, platiti mora sve stroške. Onda dadu si mladoženje ruku i poliju si *ruke vinom* za bolju vjeru, i tvrdje da je zavezato. Onda stoje do one dobe, do koje reku da će pârsten (*Verlobung*) biti. Onda ogovaraju, gdje će činiti? hoće li kod ćarkve, ili u selu u jednoj birtii, ili u Senju, ili kako od volje jedna i druga stranka veće naredu, na jednome mjestu, i koliko godar od jedne bande (stranke) ide osobah, toliko i od druge.

Strošak metnu jednako, svaki barilo vina, svaki veliko bravče, po dvoje janjajah, po dva tri forinta kruha. Onda seđu na jednu tratinu van; ako li je ružno

vrěme, tak u jednu kuću, ter donesu dđvojki jedan kolač nakitjen svilom, pamukom i brišimom, (konci svakojake boje) jedan pàrsten, jabuku i u njoj 10 for. novacah, koj je jaki (imućan), a slabii manje. To sve metnu na stol, dozovu dđvojkju, pa je pita svekar, ali ako njega nima, koj drugi starac od kuće mladoženje: "da šta je ovo?" Ona cura odgovara, da je kolač i pàrsten; na što onaj starešina uzme onaj pàrsten i metne joj na pàrst, i ona poljubi onoga, ko joj pàrsten dade, i dojde od njezine strane jedna žena, koja digne onaj kolač, i onda postavljaju jestvinu. Celi onaj dan sěde, piju, pđvaju, vesele se i kad je blizu noć, izadje dar van: svakomu čověku (mužkoj glavi) rubac, svakoj ženskoj povezača ili rubača, a svekru košulja, svakoj ženskoj i po jedne podvežnje (*Strumpfbänder*), a onim, koji lule puše (gledaocem), svakomu po jedan smotak duvana. - Na to se digne jedan i uzme jedan pladanj (tanjer), te ide sve po redu oko stola k mužkim i ženskim, koji darivaju mladu. Mužki s dva tri forinta, kako koj more, a ženske s forintom ili s dvemi, ili s cvancigom. Onda sědu i piju svu noć. Kad se rastaju, onda svaki onu curu daruje s cvancigom, s deset krajcari, itd. kako koj more, zatim se razhadjaju posve. Onda već nije razlike (*Trennung*) i tako je, kako da je pozakonjena. To vam čine oko Miholja i oko Male Gospoje.

Pokli su mēnili pàrsten, ide priatelj k priatelji (roditelji od mladoženjih) i čine ugovore, koliko svatovah kupit (trěba). Koj je jaki, on kupi po 12 do 15 i to na konjim. Na *dan pira* oko sv. Katerine, idu svi k càrkvi, i to pđvajuć sve dva i dva, zastavom; nose tovarić (barilac) vinom, kruha, mesa i podvore svakoga, kogagod sastanu, i pucaju iz kuburah. Kod càrkve nadju curu, i onda ju pozakone, i cura ide sama kući s drugimi curami, a oni svatovi idju za njom pđvajuć i pucajuć iz kuburah.

Kada dodju kući dđvojačkoj, izadje otac ali stric ili brat, koj je već gospodar od kuće, i pita ih: da po kakvom putu oni grědu (idu) simo. Oni odgovaradu: da su imali jedno zvěre (zvěřče), pa da im je uteklo, za dobar mu štuluk (dar), ako ju tko vidi, da je išlo mimo kuće ili u kuću." - Sada oni (kućani) odgovaradu: Da nisu ništa čuli ni vidili; da kakovo je zvěre? Kakove je vàrsti? Kakove farbe? Koliko je staro? - Oni odgovaradu: Da za dobar mu štuluk, možebit da se to još začuje. -

U nutra u kući ima sve puno zvanikah, koje su na pir stariji od cure sazvali, a s onom dđvojkom, do pet ili šest drugih dđvojakah, i onda počmu izvodit jednu po jednu, i pitaju: "je li ovo?" Oni izvana odgovore, da nije. A oni svatovi imadu u nutra jednu platjenu žensku, koja ima, kada će onu (pravu) curu izvesti, dati im jednu bilježku (*Zeichen*), da je ovo. Kada izvedu dđvojkju van, onda kum daruje onoga, koj ju izvede s jednim forintom ili cvancigom, i onda kaže njezin otac ali stric, ili starešina od kuće, mladomu ili djuvegii (*Bräutigam*), neka daruje njezinoga otca, ili strica ili starešinu, kojega on jednimi čizmami ili rubcom svilnim obdaruje. U staro vrěme bile su čizme uvěk žute. - Onda donesu u bisagama žensku opravu njoj, a ono dđvojačko š nje skinu. Kad je dđvojka, nosi šare hlače (*Strümpfe*), kapu càrvenu ili rakčin na glavi, pregaču šaru, i nikakvoga kova srebarnoga u kosi. - Kad je žena, onda metne pancire (ures od cekinah i srebarnih novacah s tokami srebarnimi) na kose, i toke metne sprěda po pàrsih, město càrvene kape na glavu jačmak (běli rubac), pregaču manje šaru, i hlače skàrletne. -

Ona roba dĕvojaĉka, ako je sestra, ostane sestri; ako li nije sestre, koja je u rodu siromaška, njoj dadu. Onda idu u nutra, sedu za stol, jĕdu i pijedu do pol noći, pĕvaju, pucaju i vesele se.

Dĕvojke koje su okolne, kada je noć, svaka donese jedan snopić luĉa, i onda svĕtle za stolom svatovom; ove *sveĉarice* plate onda svatovi. Kad se nastanu sveĉarice, onda izidu kumovi i dĕveri van, i divane medju sobom; "da je veće doba ustat za otići kući," i onda gospodar kućni, donese oriža (*Reiss*) na stol, (jestvina ova znamenuje da se imadu rastati) i svatovi divane medju sobom: "Koliko će biti punicah za darovati?" Na to djuvegia odluĉi, koliko će darovati. Ako je u stališu, on daruje sve, ako ne, to jednu *rodjenu* (majku od cure). Punica ona, koju on poslie daruje, a prie odluĉi, dade njemu košulju i rubac.

Zatim donesu 4 ili 5 vrĉah i idu spravljat dĕvojaĉku robu, koja *mora* imat po 12 košuljah svojih, po 12 pregaĉah, po 3 zubuna (surke bez rukavah), po 2 haljine, 1 biljac ali ponjavu (bĕli gunj), 20 jaĉmakah, i po 20 pàrih obuĉe (kopice od vune scifrane) i onda pitaju: "ima li što od perĉie, blaga?!" tako kažu: "imade po 5 ovacah, po 4 koze, jednu kravu," itd. Onda pitaju: "Gdĕ će to zimovat? Ako joj je otac ili brat priateljski, onda kaže, da će on sam pridàržat to blago do Jurjeva; ako ne, mora ona sàma skàrbiti za blago. - Poslĕ toga idu *blagoslov* davat. Klekne mladić i mlàda na prostàrt mladine biljac (bĕlac gunj) dole, i naliju kupicu vina i onda pita otac: "Što bidu rada oni?" Na što odgovara djuvegia: "Rada bi blagoslova od Boga i od njih starijih." Na što otac odgovara: "Da ih blagoslovio Bog! da im Bog da srĉeu u narodu, u kući mir i blagoslov, da kad bi oni amo došli, da bi svaka dobra srĉea š njima došla, mir i blagoslov Boga svemoguĉega!" Onda uzme otac mladine onu kupicu, popije pol, a pol djuvegia, i onda poljubi djuvegia tasta, i naliju drugu kupicu vina, i onda pita mater dĕvojke ili mlade: da što bi ona rada. Mlàda odgovara: da bi rada blagoslova od Boga i od njih starijih, a već mater poĉme plakati, i blagoslivlje (plaĉući), da joj Bog da srĉeu, mir i blagoslov, i popije onoga pol žmulja (stakla) vina ona, a pol mlada. Zatim se dignu gore, i poljubi mlàda otca i mater, ili bio stric ili brat, koj je blagoslov davao. Našto se rastaju.

Odlaze svati kući s mladom, a one pirnice i pozvanice (gosti od pira) nose vàrĉe, i boce (flaše) i vino za onima svatima, i laterne, toliko dugo do pol puta, i onda se rastaju i izljube se sa svatovi, koji uvek pĕvaju i pucaju.

Kada dojdju kući djuvegiinoj, *onda mladu tri puta okol vatre propeljaju* i dadu joj jedno mlado dĕte u ruke i ona ga opaše s jednim pasom. Onda ju odvedu za stol i sede, i svati dodju za stol i odmah ide djuvegin otac i mati blagoslov davat. Kada blagoslov svarše, onda ih odpelju spavat, a svati drugi već pĕvaju, pucaju, vesele se i ostanu od nedĕlje do ĉetvàrtka.

Mladu odpelja dĕver u komoru spavat. Sutra dan mora se ona najpàrva, već *kao snaha*, iz kreveta dignut i kuću poredit, i onda mladi kum iliti dĕver ide š njom na vodu, i donesu vodu, ili u kablju, ili fuĉii, (?) pa onda peru svate i svaki svat daruje 10 do 20 grošah, kako koj more. Onda idu za drugim darom gledat, mladoj *ruĉak promĕnit*, to jest: idu okolo kuće, pa štagod živadi najdu, prase, kokoši itd. sve poubiju i mladoj nose na dar, neka ima i ona posla za pripravljat za obĕd. Kada je već oko

póдне, opet zovu sve svatove, svakoga na svoje męsto. Kada se posędu, izadje *veliki dar van*, i onda dariva mlada: rubce, košulje, kolaęe, jabuke, đuvan itd. Jedan je mladi đever, koj novce pobira za nju; kada novce skupe, i onda ode van mladi i mlada, i mladi đever prebroje koliko je novacah sakupila mláda, na što ona poplaća sve svoje stvari što je za dar potrošila. Zatim dodju na lice zemlje t.j. za stol, gdje su svatovi, i kažu oęito, koliko je mlada novac sakupila 50, 60, 80. for. itd. koliko već pri *velikom* daru sakupiti može, ter zahvali svim gospodim svatovim. Izmedju ovih nadje se jedan kovač, koj kaže, da ide kovat medju svatove, te hoće da sve razbije po kući, čemu nijedan kućni gospodar suprotstaviti se nemože, nego ga lępo prosiť, koliko zakuje, da će mu pošteno platit, šta kod toga kovač dobi, sve mládi dade. Zatim sprave se 3 ili 4 mladi ljudi, da idu u selo u lov. U selu, ako nesakriju kokoši u kakve jame, sve pobiju, niti ih smęju ni tužit, ni tražit; to sve mladoj snahi u ruke predavaju.

Kada je na tretji dan t. j. u srędu, onda mlada snaha mora sáma lovcima i kovaču pripraviti jelo, i onda dojde njezina svekárva, i nju pred njima pohvali, da kako umi jestvine spravljat, a svekru govori: "hodi amo, pa vidi i ti, kako naša snaša umi nama lępo pripravit." - Stara svekárva vavęk za snahu dárži, da je to njezina obramba i njezina posluđbina. Stari svekar govori: "Da ako sve tako bude napárvo, vladanje će bit dobro."

Četvártak dodje, kumovi govore: "Ustajmo i rastajmo se! za što već je dosti stana, od nedęlje dana!" Ali se stara svekárva jako plaće; da je samo bila ljude *sakupila*, pa sade rastavila. - Koliko godar praha najviše imali, sve su pogoreli, koj godar kuburu u svatove doneo, nije nju kući zdravo odneo, i tu se ljube i gárle, i plaću a djuvegia govori: "Nękomu je plakat, nękomu je kukat, a meni uživat, što sam odabra!" Kum dariva, kuma prima i vadi mu iz svojih njedarah jabuku. "Odlazi kume u dobri čas", veli mu, i svi tako rekoše. Kuma stara još govori: "Da vrędno nebi bilo, da se nebi sve popilo." Veli stari kum: "Potecite i sve van odnesite, neka ljudi uživaju, neka budu kazivali, da su na piru bili i u svatovim jeglen (šale) imali!" Svi se izljubiše i pozdraviše, i svoju kumu mladu ostave s ręčmi: "S Bogom kumo, draga dušo, nezamęri, da nismo još překo petka ostanuli; ali nija takova užanca (usus navada) naša stara bila. Dokle su dáržali stari, dotle i mi mladi, evo ovako, i sad s Bogom draga!"

Literatura

- Mile BOGOVIĆ, Hrvatsko glagoljsko tisućljeće, *Senjski zbornik*, 25, 1998, 1-134.
Mira KOLAR, Senjanin Josip Gržanić, pravaški poliťičar, u obnovi Senja i Hrvatske, *Senjski zbornik*, 22, Senj 1995.
Ivan KUKULJEVIĆ, *Jura Regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae*, II, Zagreb, 1862.
Objavljena su tri sveska.
Ivan KUKULJEVIĆ, *Primanje hrvatskih spisa u Budim-Pešti 1849. do 1851.*, Zagreb, 1885.
Ivan KUKULJEVIĆ, *Različita djela*, II, Zagreb.

Stjepan MIRKOVIĆ, Ivan Kukuljević Sakcinski, Zagreb 1861. *Mittheilungen der Central-Commission zur Erhaltung der Baudenkmale*, Wien, 1858, III. sv. Ovdje imamo izvještaje o Brinju, Vitalu, Novom, Rabu i Ninu.

Tade SMIČIKLAS, *Život i djela Ivana Kukuljevića Sakcinskoga*, Zagreb, 1892. P.o. iz CX knjige *Radovi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti* u Zagrebu.

Jaroslav ŠIDAK, Ivan Kukuljević - osnivač moderne hrvatske historiografije, *Historijski zbornik*, 25-26, 1972-1973.

WURZBACH, *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich*, 13, Wien, 1865.

DIE STELLE VON IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI IN DER
KROATISCHEN GESCHICHTE UND POLITIK MIT BESONDERER
RUECKSICHT AUF DIE STADT SENJ

Z u s a m m e n f a s s u n g

Die Familie von I. Kukuljević Sakcinski (Varaždin, 1816 - Puhakovec bei Sv. Križ, 1889) gehoerte vier Jahrhunderte zur Senjer Elite. Obwohl Ivan Kukuljević Sakcinski nie in Senj gelebt hat, kehrte er auf seinen zahlreichen Reisen immer in Senj zurueck, mit einem einzigen Ziel - verschiedene Dokumente zu sammeln. Er erforschte wertvolle kroatische Befunde und die Geschichte der Uskokten. In jedem Fall bemuehte er sich, der Stadt Senj in seinen Werken eine bedeutende Rolle zu geben.

Der Autor dieses Artikels will die Aufmerksamkeit des Lesers auf das Interesse fuer Senj und seine Geschichte lenken.

THE PLACE OF IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI IN THE CROATIAN HISTORY
AND POLITICS WITH A SPECIAL RETROSPECTION TO SENJ

S u m m a r y

The family of Ivan Kukuljević Sakcinski (Varaždin 1816 - Puhakovec near Sv. Križ 1889) for four centuries had been the part of the elite of Senj. Although Kukuljević had in fact never lived in Senj, on his numerous travellings, where he used to collect various documents and books for the Croatian history, he never missed to drop in Senj. Beside making researches of valuable Glagolitic documents, he was likewise interested in the national customs, archeological finds and history of the Uskoks. In any case, Ivan Kukuljević Sakcinski had always made efforts to provide for Senj due place in his works. This paper has merely been the drawing of the attention of this Kukuljević's interest for Senj.